

УДК 347.9

Віталій Короленко,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ, ПОСТАНОВЛЕНИХ У ПРОВАДЖЕННІ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті розглядаються проблемні питання оскарження ухвал суду, які постановляються у провадженні за нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства з метою усунення недоліків, які спричиняють постановлення ухвал у провадженні за нововиявленими обставинами з порушенням процесуального закону.

Ключові слова: провадження за нововиявленими обставинами, апеляційне оскарження ухвали.

Статтею 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод закріплено право кожного на справедливий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Цивільним процесуальним кодексом України передбачено право на перегляд судових рішень, які набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами. Даний інститут відповідає вимогам справедливого судочинства з огляду на неможливість встановлення об'єктивної істини при обмеженні строків розгляду справи. В цивільному судочинстві може йтися лише про встановлення формальної істини на підставі доведених суду обставин справи. Водночас вже після набрання судовим рішенням законної сили, особам, які беруть участь у справі, може стати відомо про обставини, з огляду на які рішення суду не може бути визнане справедливим. Тому, з обмеженням принципу остаточності судового рішення, воно може бути переглянуто з урахуванням таких обставин.

Питання правового регулювання процедури перегляду рішень судів у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами були предметом дослідження таких радянських та вітчизняних науковців, як С. Н. Абрамов, М. Г. Авдю-

ков, С. В. Васильєв, В. М. Горшеньов, М. А. Гурвіч, П. П. Заворотько, І. М. Зайцев, М. Б. Зейдер, В. В. Комаров, О. В. Кудрявцева, Д. Д. Луспенник, Д. І. Полумордвінов, В. І. Тertiшніков, Г. В. Фазікош, Н. А. Чечина, Д. М. Чечот, М. Й. Штефан, В. Н. Щеглов, К. С. Юдельсон та інші. Проте з внесенням у 2011 році змін до ЦПК України в частині регулювання провадження за нововиявленими обставинами породжує ряд нових теоретичних та практичних проблем. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є виявлення недоліків правового регулювання оскарження ухвал, постановлених у провадженні за нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві, виявлення причин та умов, що сприяють постановленню в такому провадженні ухвал з порушенням норм процесуального права, та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо їх усунення.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства» від 20.12.2011 р. було внесено незначні за обсягом, проте досить суттєві зміни. Перш за все, зазнала змін сукупність та послідовність процесуальних дій у провадженні у зв'язку з нововиявленими обставинами. Кодекс було доповнено

ст. 364¹ «Відкриття провадження за нововиявленими обставинами», якою вперше було передбачено постановлення ухвали про відкриття провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами, а рішення по суті спору відповідно до внесених змін приймається у тому самому провадженні, в якому розглядається заява про перегляд, саме за наслідками розгляду такої заяви. Тобто після розгляду заяви судове рішення може бути скасоване і постановлено нове, або суд відмовляє у задоволенні заяви.

Однак протягом 2012 р. і навіть на початку 2013 р. суди продовжують, розглянувши заяви про перегляд за нововиявленими обставинами, постановляти ухвали, якими скасовують рішення, що переглядається, та, не виносячи нового рішення у справі, призначають справу до розгляду. При цьому в резолютивній частині вказують, що така ухвала не підлягає оскарженню.

Так, 16.07.2012 р. Любашівський районний суд Одеської області у справі № 1518/97/2011, розглянувши у судовому засіданні цивільну справу за заявою про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, керуючись статтями 361—363, 365 ЦПК України, ухвалив:

— задовольнити заяву ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами рішення у справі;

— скасувати рішення у справі;

— призначити справу до розгляду [1].

Причому в резолютивній частині не зазначено, чи підлягає ця ухвала оскарженню.

Часто в подібних ухвалях судді зазначають, що ухвала є остаточною та оскарженню не підлягає. Так, суддя Вінницького міського суду Вінницької області, розглянувши у відкритому судовому засіданні м. Вінниці заяву ОСОБА_1 про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами у цивільній справі № 221/1408/12, постановив ухвалу від 15.01.2013 р., якою, керуючись статтями 361, 362, 365 ЦПК України, скасував рішення суду та призначив справу до нового розгляду. Як зазначено у резолютивній частині, ухвала є остаточною та оскарженню не підлягає [2].

Неправильність застосування судами першої інстанції норм ЦПК України, ко-

ли рішення скасовується у зв'язку з нововиявленими обставинами та справа призначається до розгляду, підтверджується рішеннями апеляційних судів. Так, ухвалою від 05.07.2012 р. Апеляційний суд Київської області у справі № 22-ц-2994/12, керуючись статтями 307, 312 ЦПК України, постановив ухвалу [3], якою скасував ухвалу Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 02.04.2012 р. про скасування рішення суду за нововиявленими обставинами та призначення справи до розгляду. Справу було повернуто до суду першої інстанції на новий розгляд.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції, апеляційний суд виходив із того, що, задовольняючи заяву про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20.10.2008 р. суд у порушення вимог закону виніс ухвалу про скасування вказаного рішення та призначив справу до судового розгляду. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 365 ЦПК України розгляд заяви здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. Розглянувши заяву, суд може скасувати судові рішення, що переглядається, і прийняти нове судові рішення або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. Відповідно до роз'яснень, які містяться в п. 17 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012 р. № 4 «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами», виходячи зі змісту статей 364¹, 365 ЦПК перевірка наявності підстав для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами або підстав для скасування судового рішення проводяться в одному судовому засіданні. Заява розглядається судом за правилами, встановленими ЦПК для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює такий перегляд. Суд розглядає справу по суті спору з урахуванням встановлених судом нововиявлених обставин. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 365 ЦПК за наслідками розгляду заяви про перегляд

судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд приймає нове судове рішення або ухвалою залишає її без задоволення. На вищезазначене суд першої інстанції уваги не звернув і необґрунтовано виніс ухвалу про скасування рішення суду та призначив справу до судового розгляду. Враховуючи вищевикладене, колегія суддів вважає, що судом порушено порядок для вирішення питання про розгляд заяви про перегляд судового рішення в зв'язку з нововиявленими обставинами, встановлений ч. 2 ст. 365 ЦПК України, тому оскаржувана ухвала підлягає скасуванню з передачею питання на новий розгляд до суду першої інстанції. Відповідно до вимог п. 3 ч. 1 ст. 312 ЦПК України, розглянувши скаргу на ухвалу суду першої інстанції, апеляційний суд скасовує ухвалу і передає питання на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо останній порушив порядок, встановлений для його вирішення.

Цілком погоджуючись з таким обґрунтуванням ухвали апеляційного суду, зауважимо спірність винесення такого рішення самим судом апеляційної інстанції. Перш за все, незрозуміло, яким чином апеляційна скарга потрапила до апеляційного суду. Згідно зі ст. 293 ЦПК України окремо від рішення суду можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, вказані у ч. 1 цієї статті. Даний перелік не передбачає оскарження такої ухвали за винятком випадків, коли її постановлено з порушенням правил про підсудність. Отже, відповідно до ч. 2 ст. 293 ЦПК України, суд першої інстанції повинен був повернути апеляційну скаргу заявникові з огляду на те, що вона не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Не відповідає прийняте рішення і повноваженням апеляційного суду, передбаченим статтями 307, 312 ЦПК України, якими суд і керувався, постановляючи ухвалу. Згідно зі ст. 307 ЦПК України за наслідками перегляду скарги на ухвалу суду першої інстанції апеляційний суд має право: 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали без змін; 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу; 3) змінити ухвалу; 4) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому

провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Вказівка на застосування ст. 312 ЦПК України в цій ухвалі апеляційного суду очевидно стосується п. 3 ч. 1, яким визначено, що апеляційний суд скасовує ухвалу і передає питання на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо останній порушив порядок, встановлений для його вирішення. Отже, суд має право скасувати ухвалу і повернути справу для продовження розгляду до суду першої інстанції, коли така ухвала перешкоджає подальшому розгляду справи і за умови порушення судом першої інстанції порядку вирішення відповідного питання.

Як зауважує Я. П. Зейкан, коментуючи п. 3 ч. 1 ст. 312 «Підстави для відхилення скарги на ухвалу суду першої інстанції або зміни чи скасування ухвали» ЦПК України, порушення норм процесуального права при вирішенні питання по суті і є порушенням порядку, встановленого для його вирішення. Важко відшукати різницю у цих підходах. Очевидно, що суд повинен скасувати ухвалу і передати справу на новий розгляд у тих випадках, коли допущені судом першої інстанції помилки є істотними і такими, що не можуть бути усунені апеляційним судом. При цьому суд повинен вказати, які норми процесуального права порушені, в чому полягає порушення прав осіб, які беруть участь у справі [4].

У Науково-практичному коментарі ЦПК України, підготовленому за загальною редакцією С. С. Бичкової, зазначено, що апеляційний суд може скасувати ухвалу і передати питання на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо порушено процесуальний порядок, встановлений для його вирішення, зокрема у випадках, коли ухвалу не підписано всім складом суду; ухвалу постановлено суддею без розгляду питання у судовому засіданні; ухвалу про виправлення описок і явних арифметичних помилок постановлено без виклику сторін у судові засідання тощо [5].

У п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» № 11 від 24.10.2008 р. вказано, що перевіряючи законність і обґрунтова-

ність оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції повинен з'ясувати: чи враховані судом першої інстанції при ухваленні рішення всі факти, що входять до предмета доказування; чи підтверджені обставини (факти), якими мотивовано рішення, належними й допустимими доказами та чи доведені вони; чи відповідають висновки суду встановленим фактам; чи дотримано та чи правильно застосовано норми матеріального й процесуального права. При перегляді судових рішень необхідно виходити з повноважень суду апеляційної інстанції, визначених ст. 307 ЦПК, і відповідних їм підстав щодо перегляду судових рішень в апеляційному порядку, передбачених статтями 308—311 ЦПК. При цьому апеляційний суд керується ст. 307 ЦПК (відповідним пунктом) та нормою ЦПК, що визначає підстави перегляду судового рішення в такому разі, і відповідно до неї та наданих суду апеляційної інстанції повноважень формулює резолютивну частину своєї ухвали чи рішення.

Враховуючи підхід, закріплений у п. 17 постанови Пленуму № 11, зауважимо, що при перегляді ухвал суду першої інстанції необхідно виходити з повноважень суду апеляційної інстанції, визначених ч. 2 ст. 307 ЦПК України та відповідних їм підстав щодо перегляду ухвал в апеляційному порядку, передбачених статтями 311—312 ЦПК України. Однак, порівнявши положення ч. 2 ст. 307 з положеннями статей 311—312 ЦПК України, виявляємо певну неузгодженість:

— право суду постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишити ухвалу без змін (п. 1 ч. 2 ст. 307 ЦПК України) здійснюється за наявності підстав, вказаних у п. 1 ч. 1 ст. 312 ЦПК України;

— право суду скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу (п. 2 ч. 2 ст. 307 ЦПК України) здійснюється за наявності підстав, вказаних у п. 2 ч. 1 ст. 312 ЦПК України;

— право суду змінити ухвалу (п. 3 ч. 2 ст. 307 ЦПК України) здійснюється за наявності підстав, визначених у п. 3 ч. 1 ст. 312 ЦПК України;

— право суду скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції (п. 4 ч. 2 ст. 307 ЦПК України) здійснюється за наявності підстав, визначених у ст. 311 ЦПК України;

— ст. 307 ЦПК України не передбачає права суду апеляційної інстанції скасувати ухвалу і передати питання на новий розгляд до суду першої інстанції. Проте п. 3 ч. 1 ст. 312 передбачено, що апеляційний суд так вчиняє, якщо суд першої інстанції порушив порядок, встановлений для вирішення питання.

Звичайно, стверджувати про відсутність у суду апеляційної інстанції права скасовувати ухвалу і передавати питання на новий розгляд до суду першої інстанції не можна лише через те, що відповідне повноваження не закріплено у ст. 307 ЦПК України. Формулювання п. 3 ч. 1 ст. 312 дає підстави говорити, що саме у ній закріплено відповідне повноваження.

Слід, однак, звернути увагу, що згідно з п. 4 ч. 2 ст. 307 та ст. 311 ЦПК України передбачено *направлення справи* для продовження розгляду судом першої інстанції, а п. 3 ч. 1 ст. 312 ЦПК України передбачено *передання питання* на новий розгляд до суду. Логічно припустити, що на підставі п. 3 ч. 1 ст. 312 не можуть скасовуватись ухвали, які перешкоджають рухові справи. Тому такі ухвали можуть стосуватися окремих питань, що виникають під час розгляду справи. Таких у переліку ч. 1 ст. 293 ЦПК України більшість. Однак за умов, коли з метою економії процесуальних засобів апеляційні суди позбавлено права повертати справу до суду першої інстанції після скасування рішення суду і покладено на них прийняття рішення у справі, доцільним виглядає так само при скасуванні ухвал, які не перешкоджають подальшому провадженню, уповноважити апеляційний суд постановляти нову ухвалу. Загалом таке повноваження передбачено п. 2 ч. 2 ст. 307 ЦПК України, однак п. 2 ч. 1 ст. 312 ЦПК України визначено, що суд змінює або скасовує ухвалу і постановляє нову, якщо питання було вирішено судом першої

інстанції з порушенням норм процесуального права або при правильному вирішенні було помилково сформульовано суть процесуальної дії чи підстави її застосування. Під такі ознаки підпадають переважна більшість ухвал, які не перешкоджають подальшому розгляду справи, але можуть бути оскаржені окремо від рішення суду. Однак деякі з них можуть бути прийняті з порушенням норм не процесуального, а матеріального права. Це, наприклад, ухвала про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу, про звернення стягнення на грошові кошти, тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України, про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами; звільнення (призначення) опікуна чи піклувальника.

Тому слід доповнити п. 2 ч. 1 ст. 312 ЦПК України нормою, яка б давала можливість апеляційному суду скасовувати ухвали суду першої інстанції, які прийнято з порушенням норм матеріального права.

Повертаючись до аналізу ухвали Апеляційного суду Київської області від 05.07.2012 р. у справі № 22-ц-2994/12, зауважимо, що суд мав усі підстави змінити ухвалу суду першої інстанції на підставі п. 2 ч. 1 ст. 312 як таку, що прийнята з порушенням норм процесуального права, виключивши з неї рішення суду першої інстанції про скасування рішення за нововиявленими обставинами.

З огляду на викладене можна зробити **висновок** про недосконалість правового регулювання апеляційного оскарження ухвал, що постановляються судами в провадженні у зв'язку з нововиявленими обставинами. Для усунення виявлених недоліків слід передбачити механізм оскарження ухвали, якою суд неправомірно скасовує судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами та одночасно призначає справу до розгляду.

Крім того, для більш чіткого регулювання провадження за нововиявленими обставинами слід ч. 4 ст. 364¹ ЦПК України викласти в такій редакції:

«4. Про відкриття провадження за нововиявленими обставинами або відмо-

ву у відкритті провадження за нововиявленими обставинами постановляється ухвала.

В ухвалі про відкриття провадження за нововиявленими обставинами зазначається:

1) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження за нововиявленими обставинами, номер справи;

2) ким подано заяву про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами;

3) вказані у заяві обставини, які суд вважає підставами для перегляду рішення відповідно до частини другої ст. 361 цього Кодексу;

4) дата, час та місце розгляду справи;

Суддя невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, ухвалу про відкриття провадження за нововиявленими обставинами та копії заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами».

Також ст. 364¹ ЦПК України слід доповнити новою частиною п'ятою такого змісту:

«5. Суддя відмовляє у відкритті провадження за нововиявленими обставинами у випадках, передбачених частиною другою ст. 122 цього Кодексу, а також коли:

1) зі змісту заяви та додатків до неї не вбачається наявність підстав для перегляду, передбачених частиною другою ст. 361 цього Кодексу;

2) пропущено строки подання заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами, визначені абзацом першим частини першої ст. 362 цього Кодексу, та заявником не порушено клопотання про поновлення цих строків або підстави їх пропусчення не визнано поважними;

3) пропущено строк подання заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами, визначений абзацом другим частини першої ст. 362 цього Кодексу.

Ухвала про відмову у відкритті провадження за нововиявленими обставинами повинна бути невідкладно надіслана заявникові разом із заявою та всіма доданими до неї документами».

Останнє речення абз. 2 ч. 1 ст. 362 ЦПК України слід виключити.

Подальше дослідження проблемних питань перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами

може здійснюватись у контексті забезпечення права на розгляд справи в розумні строки, передбаченого Конвенцією Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод.

ПРИМІТКИ

1. Ухвала Любашівського районного суду Одеської області від 16.07.2012 р. у справі № 1518/97/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25275251>.

2. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 15.01.2013 р у справі № 221/1408/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28711249>.

3. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 05.07.2012 р у справі № 22-ц-2994/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25106211>.

4. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. — К. : Юридична практика, 2006. — С. 421.

5. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. ком. / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков [та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. — 2-ге вид., допов. і перероб. — К. : Атіка, 2010. — 896 с.

Короленко Віталій. Апелляционное обжалование определений, которые выносятся в производстве по вновь открывшимся обстоятельствам в гражданском судопроизводстве.

В статье рассматриваются проблемные вопросы обжалования определений суда, которые выносятся в производстве по вновь открывшимся обстоятельствам в гражданском судопроизводстве. Сформулированы предложения по усовершенствованию гражданского процессуального законодательства с целью устранения недостатков, способствующих вынесению определений с нарушением процессуального закона.

Ключевые слова: производство по вновь открывшимся обстоятельствам, апелляционное обжалование определения суда.

Korolenko Vitaliy. Appeal against court decisions which are taken in the procedure for the newly discovered evidence in civil proceedings.

The article deals with the problematic issues appeal court decisions, which are taken in the process of newly discovered evidence in civil proceedings. Some proposals are made for the improvement of civil procedural law in order to address the shortcomings that contribute to making decisions that violate the procedural law.

Key words: a procedure to new circumstances, the appeal.